

УДК 37.0:81'246.2 (71)

Ш 56

Юлія ШИЙКА

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КАНАДІ (НУНАВУТ, ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІ ТЕРИТОРІЇ, ЮКОН)

Здійснено порівняльний аналіз білінгвальної шкільної освіти на трьох територіях Канади – Нунавут, Юкон і Північно-західних територіях. Вивчено та проаналізовано наукову літературу, присвячену висвітленню проблеми надання білінгвальних освітніх послуг мовами корінного населення. Встановлено, що білінгвальна шкільна освіта сприяє розумінню багатокультурності, яка відображає культурну та расову різноманітність канадського суспільства, допомагає зберігати і підтримувати культурну спадщину.

Ключові слова: білінгвальна освіта, навчальна програма, державна мова, імерсія, корінні народи.

Постановка проблеми. Мова одночасно є символом та основою національної культури. Мовне питання Канади – набагато складніше, ніж простий вибір однієї чи кількох мов, якими слід послуговуватися у суспільстві. Воно стосується того, яка з культур розвиватиметься, а яка приречена на занепад. Це питання однаково важливе для старшого покоління канадців та для новоприбулих іммігрантів. Частина мешканців країни переконані, що повинна існувати єдина Канада, а це поняття передбачає і єдину мову. Однак до уваги не береться той факт, що в країні мешкають іншомовні громадяни, і їхня мова має право на подальше існування. Сучасна білінгвальна освіта нерозривно пов'язана із освітою іммігрантів (США, Велика Британія, Канада), збереженням національної різноманітності (бретонська мова у Франції), делегуванням влади регіонам (Уельс, Каталонія), відновленням мов (корінне населення Америки, Маорі в Новій Зеландії), інтернаціоналізмом (білінгвальна освіта в Японії) і освітою людей з вадами слуху (через білінгвальні програми, що використовують мову жестів та мову більшості). Різноманітна політика щодо асиміляції іммігрантів і політичної інтеграції, економічний протекціонізм та світова

торгівля, легальний расизм та рівність можливостей і нещодавні дебати щодо миру і тероризму можуть зробити білінгвальну освіту предметом дискусій як серед освітян, так і політиків. Білінгвальна освіта також асоціюється з політичними дебатами про елітне домінування та контроль, питаннями про соціальний порядок і усвідомлене потенційне руйнування мовних меншин [5]. Повністю зрозуміти суть білінгвальної освіти можна через призму політики. Існують різноманітні філософські та політичні походження білінгвальної освіти, які спричинились до створення її різних моделей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Білінгвальна освіта та окремі її аспекти є предметом педагогічних досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Теоретичні основи білінгвізму досліджували Є. Верещагін, М. Михайлов, О. Гарсія (O. García), К. Бейкер (C. Baker); специфіку білінгвального навчання у загальноосвітній школі – Б. Маруневич, С. Крашен (S. Krashen), Дж. Каммінс (J. Cummins), Ф. Дженезі (F. Genesee); соціолінгвістичний аспект – Т. Бурда, Ф. Гросьєн (F. Grosjean), А. Рамірез (A. Ramirez), К. Лібкінд (K. Liebkind); культурологічний аспект – Ю. Сорокін, Д. Міллер (J. Miller), В. Ламберт (W. Lambert), А. Рейнольдс (A. Reynolds); методологічні аспекти білінгвального навчання – Л. Кошкуревиц, Р. Файнберг (R. Feinberg), Д. Корзон (D. Corson), Д. Кроуфорд (J. Crawford), білінгвальну освіту в Канаді – С. Шепсон (S. Shapson), М. Свайн (M. Swain), Л. Джонсон (L. Johnson).

Результати багатостороннього дослідження питання білінгвізму та білінгвальної освіти були висвітлені у низці звітів, представлених провідними науковцями. У 1993 р. С. Барфілд (S. Barfield) та Н. Родс (N. Rhodes) оприлюднили звіт з результатами використання навчальної програми часткової імерсії у молодшому загальноосвітньому навчальному закладі округу Арлінгтон, Вірджинія. Отримані результати свідчать, що учні цієї школи мають такий же, а з деяких предметів і кращий рівень знань, аніж учні, які навчаються за одномовними навчальними програмами. Також учні володіють англійською та іспанською мовами на високому рівні, що підтвердили результати відповідних тестувань. Було запропоновано розробити та втілити навчальну програму часткової французької імерсії для середньої школи [2]. У 1992 р. Г. Гуанг (G. Huang) оприлюднив звіт про дослідження взаємозв'язку між білінгвізмом і самоповагою учнів. Поняття професійного білінгвізму переважно не використовувалося для дослідження не когнітивних функцій білінгвальної освіти, а саме її впливу на самооцінку учнів. Аналіз ґрунтувався на експерименті, в якому брали участь 1 034 учні, що, відповідаючи на низку питань, визначали рівень приниження власної гідності, самовпевненість і фаталізм [8].

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених темі забезпечення білінгвальної шкільної освіти у Нунавуті, Юконі і

Північно-західних територіях, вивчення наукових джерел та останніх досліджень дало змогу виявити об'єктивну потребу аналізу процесу забезпечення білінгвальної шкільної освіти у вищенаведених територіях Канади.

Мета статті – здійснити аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої висвітленню проблеми забезпечення білінгвальної шкільної освіти в Канаді (Нунавут, Північно-західні території, Юкон), а також здійснити порівняльний аналіз білінгвальної шкільної освіти на вказаних територіях.

На території Нунавут офіційними мовами є англійська, французька й інуїтські (інуктитут та інуїннактун). У 2000 р. у звіті для Департаменту освіти Нунавуту Ян Мартін (Ian Martin), професор Йоркського університету, зазначив, що існує загроза зникнення інуїтської мови. Чинна мовна політика та шкільна освіта, що послуговуються переважно англійською мовою, тільки збільшують цю загрозу. Професор запропонував 20-річний план розвитку функціонального білінгвального суспільства, яке б користувалося обома (інуїтською й англійською) мовами до 2020 р. [10].

Згідно з даними перепису населення, 29 025 мешканців дали однозначну відповідь щодо рідної мови. Найбільш поширеними мовами території Нунавут є інуктитут (69,54 %) та англійська (26,75 %) (див. табл. 1.1) [9].

Таблиця 1

Найпоширеніші мови на території Нунавут

Мова	К-сть мовців	Відсотки
Інуктитут	20 185	69,54 %
Англійська	7 765	26,75 %
Французька	370	1,27 %
Інуїннактун	295	1,02 %

Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2011 р., 27 665 жителів території Нунавут володіють тільки англійською мовою, 35 – тільки французькою, 1 200 жителі – обома державними мовами, 2 860 – жодною [9].

Упродовж 2009 – 2010 н. р. у школах Нунавуту навчалися 9 038 учнів [1]. Департамент освіти території Нунавут докладає зусиль для поліпшення мовної ситуації у школах. Йдеться про вивчення мов корінних народів. Уряд території Нунавут ухвалив рішення щодо формування стратегії білінгвальної освіти. Було запропоновано низку шляхів щодо інтенсифікації розвитку білінгвальної освіти, що допоможе учням стати білінгвальними мовцями, які б на високому рівні володіли англійською

та мовою інуїтиту. Ця стратегія пропонує кілька моделей навчання, залежно від того, яка мовна ситуація склалася у тому чи іншому регіоні території.

Модель кьюлік (англ. – the Qulliq Model) найбільше підходить для більшості спільнот Нунавуту, де мова інуїтиту є рідною більшості жителів. Ця модель базується на введенні мови інуїтиту для викладання більшості навчальних предметів. Основна мета моделі кьюлік – надання можливостей для освоєння мови інуїтиту на високому рівні. Навчання від дошкільного навчального закладу до 3 класу передбачає 100 % викладання матеріалу цією мовою. У 4 – 8-х класах починається поступове введення англійської (або французької) мови. Проте основні навчальні предмети продовжують викладати мовою інуїтиту. У 9 – 12-х класах викладання мовою інуїтиту і англійською (або французькою) вирівнюється, щоб розвинути в учнів збалансований білінгвізм [3].

Навчальна програма інуїннактунської імєрсії (англ. – Innuinnaqtun Immersion Model) створена для регіонів, в яких мова корінних мешканців зазнала значних утисків. Основне завдання цієї освітньої моделі полягає у запобіганні зникнення мови інуїннактун шляхом забезпечення високоякісної білінгвальної шкільної освіти. Випускники білінгвальних шкіл повинні стати впевненими білінгвальними мовцями. Ще у дошкільному навчальному закладі діти потрапляють до середовища, яке використовує винятково мову інуїннактун. У молодшій школі більшість навчальних предметів викладається мовою корінного населення, але одночасно вводиться англійська мова, яка у старших класах сягатиме 50 % викладання усього шкільного матеріалу [3].

Двостороння білінгвальна модель (англ. – Two-way Bilingual Model) використовується у регіонах, у яких проживає найбільша кількість англійськомовних громадян. Ця модель поєднує англійськомовних і неанглійськомовних учнів у класи, які використовують для навчання обидві мови. У початкових класах більшість навчальних предметів викладається мовою інуїннактун, а у старших класах частка матеріалу, який викладається мовою корінного населення, сягає 50 % [3].

Північно-західні території – єдина адміністративно-територіальна одиниця Канади, яка визнає офіційними 11 мов, а саме: чіпєвіан (Chipewyan), мову крі (Cree), англійську, французьку, гвічін (Gwich'in), інуїннактун (Inuinaqtun), інуїтиту (Inuktitut), інуївалуктун (Inuvialuktun), північний слейві (North Slavey), південний слейві (South Slavey), догріб (Dogrib).

Мешканці Північно-західних територій мають право користуватися будь-якою з вищезазначених мов у державних установах. Проте ці установи обмежуються переважно тільки англійською та французькою мовами, а уряд публікує законодавчі документи іншими офіційними мовами

лише на вимогу законодавчих органів. Послуги державних установ переважно обмежені лише кількома офіційними мовами. Інакше кажучи, використання англійської мови у державних установах є розповсюдженим у всіх Північно-західних територіях, однак не гарантується, що працівники державних установ, окрім судів, використовуватимуть будь-яку іншу офіційну мову, включаючи французьку.

Згідно з переписом населення 2006 р., на Північно-західних територіях проживали 41 465 громадян Канади, 40 680 з яких дали однозначну відповідь щодо рідної мови. Найбільш вживаною мовою є англійська (77,5 %). Для решти населення рідною мовою є догріб (4,8 %), південний слейві (3,2 %), французька (2,4 %) (див. табл. 2) [9].

Таблиця 2

Найпоширеніші мови у Північно-західних територіях

Мова	К-сть мовців	Відсотки
Англійська	31 545	77,5%
Догріб	1 950	4,8%
Південний слейві	1 285	3,2%
Французька	975	2,4%
Північний слейві	835	2,1%
Інуктитут	695	1,7%
Тагальська	505	1,2%
Чіпевіан	390	1,0%

Білінгвальне навчання у Північно-західних територіях організовано відповідно до так званих «мовних гнізд», тобто імерсійного підходу до вивчення мови. Уперше такий підхід був використаний у Новій Зеландії корінними жителями, які прагнули навчити своїх дітей мови маорі. Люди старшого покоління, які є носіями певної мови, беруть участь у щоденному навчанні дітей, забезпечуючи передачу досвіду спілкування певною мовою від старшого покоління молодшому. Підхід мовних гнізд охоплює різні ступені мовної імерсії для дітей, що залежить від компетентності працівників освіти і наявності носія мови, який міг би брати активну участь у викладанні мови корінного населення. Кількість навчальних закладів, які використовують такий підхід, змінюється щорічно. Станом на 2013 р. у Північно-західних територіях діє понад 20 осередків, у яких беруть участь представники корінного населення [8].

Згідно з переписом населення 2006 р., на території Юкон проживають 30 372 жителів, 29 940 з яких дали однозначну відповідь щодо рідної мови. Найбільш широкоживаною мовою серед мешканців території є

англійська, яку вважають рідною 85,69 % населення. Для решти рідними мовами є французька (3,69 %), німецька (2,59 %) та ін. (див. табл. 3) [9].

Таблиця 3

Найпоширеніші мови на території Юкон

Мова	К-сть мовців	Відсотки
Англійська	25 655	85,69 %
Французька	1 105	3,69 %
Німецька	775	2,59 %
Китайська	260	0,87 %
Тагальська	145	0,48 %

Хоча уряд території Юкон визнає значущість мов корінного населення, проте офіційними мовами території є англійська та французька, які вживаються на судових слуханнях і законодавчих зборах.

Департамент освіти Юкону пропонує на вибір три навчальні програми для вивчення французької мови:

- навчальна програма французької імерсії;
- навчальна програма інтенсивного вивчення французької мови;
- навчальна програма базового вивчення французької мови.

У школах Юкону використовують два типи навчальних програм французької імерсії: навчальна програма ранньої і пізньої французької імерсії.

Згідно з навчальною програмою ранньої французької імерсії, французька мова вивчається і як предмет, і водночас виступає мовою викладання деяких академічних дисциплін. Учні розпочинають навчання у дошкільному навчальному закладі і закінчують у 12 класі. Такі предмети, як математика, природничі, гуманітарні дисципліни, фізичне виховання, охорона здоров'я, викладаються французькою мовою.

Навчальна програма пізньої французької імерсії розпочинається у 6 класі і передбачає, що французька мова вивчається як предмет і є мовою викладання математики, природничих і гуманітарних дисциплін, фізичного виховання та охорони здоров'я. У 8 класі учні, які навчалися за програмою пізньої французької імерсії, досягають однакового рівня володіння французькою мовою з учнями, які навчалися за навчальною програмою ранньої французької імерсії. Після завершення вивчення французької мови на основі навчальної програми французької імерсії учні досягають рівня B2.

Навчальна програма інтенсивного вивчення французької мови вводиться на відносно короткий проміжок часу – 5 місяців – у 5 класі. Вона використовує інтерактивні технології вивчення французької мови,

які надають змогу учням розвивати навички і вміння вільного й правильного мовлення, адже передбачає інтенсивне вивчення французької мови 4 години на день, що приблизно становить 75 % навчального часу. Загалом навчання за згаданою програмою можна поділити на такі етапи [4]:

– вересень – січень: 75 % навчального часу відводиться на інтенсивне вивчення французької мови, 20 % навчального часу викладається англійською.

– Лютий – червень: 20 % навчального часу (60 хв/день) відводиться на вивчення французької мови.

Після завершення науку за навчальною програмою інтенсивного вивчення французької мови учні досягають середнього рівня (B1).

Згідно з навчальною програмою базового вивчення французької мови, вона вивчається як академічний предмет, метою якого є розвиток навичок спілкування та інтеграція у французьку культуру. Учні розпочинають навчання за цією програмою у 4 класі і продовжують до 12. Після завершення вивчення французької мови за цією навчальною програмою учні досягають початкового рівня (A2) [4].

Державні школи території Юкон забезпечують динамічну систему освіти для більше ніж 5 000 учнів від дошкільних навчальних закладів до 12 класу. Загалом у школах Юкону працюють понад 700 освітян: вчителі, асистенти (англ. – educational assistant), дефектологи (англ. – remedial tutor) і вчителі мов корінного населення. У столиці території Юкон м. Вайтхорс функціонує 14 державних шкіл, а саме: 8 початкових, 2 католицькі початкові, 2 середні, 1 католицька середня, 1 державна франкомовна школи [7].

Висновки. Отже, як свідчить проведений аналіз, території Канади є автономними в питаннях організації системи освіти, проте всюди є забезпечено рівний доступ до білінгвальних загальноосвітніх навчальних закладів, у яких учні можуть вивчати державні мови, мови корінного населення і мови національних меншин. Таке вивчення забезпечується низкою навчальних програм, наприклад, навчальні програми імерсії (ранньої, середньої, пізньої, повної, часткової), навчальні програми базового вивчення французької мови, навчальні програми поглибленого вивчення французької мови, навчальні програми інтенсивного вивчення французької мови тощо. На територіях Канади особливу увагу приділяють вивченню мов корінного населення аби запобігти їх зникненню. Для цього використовують різноманітні підходи, зокрема «мовні гнізда» чи «модель кююлік», які ґрунтуються на імерсійних підходах до вивчення мови. Хоч ці підходи мають певні відмінності, проте зазвичай згідно з ними навчальний матеріал у початковій школі повністю викладається мовою корінного населення. Згодом вводиться англійська мова, яка вивчається

і як предмет, і водночас виступає мовою викладання деяких академічних предметів.

Перспективами подальших досліджень є розвідки у галузі забезпечення білінгвальної освіти в Канаді, порівняльний аналіз навчальних програм мовної імєрсії, використання мов корінного населення у навчанні.

Література

1. Annual report [Електронний ресурс] // Government of Nunavut. – Режим доступу : <http://www.gov.nu.ca/education/documents/annual-report-2009-10>.
2. Barfield S. Review of the Seventh Year of the Partial Immersion Program at Key Elementary School, Arlington, Virginia, 1992 – 93 / S. Barfield, N. Rhodes // Center for Applied Linguistics. – 1993. – 51 p.
3. Curriculum & Learning Resources [Електронний ресурс] // Government of Nunavut. – Режим доступу : <http://www.gov.nu.ca/education/information/curriculum-learning-resources-0>.
4. French Language Programs [Електронний ресурс] // Government of Yukon. – Режим доступу : http://www.education.gov.yk.ca/kto12/french_programs.html.
5. Garcia O. Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective / O. Garcia // John Wiley & Sons. – 2011. – 496 p.
6. Huang G. Self-Reported Biliteracy and Self-Esteem: A Study of Mexican American 8th Graders / G. Huang // Appalachia Educational Laboratory. – 1992. – 32 p.
7. Kindergarten to Grade 12 [Електронний ресурс] // Government of Yukon. – Режим доступу : <http://www.education.gov.yk.ca/kto12/index.html>.
8. Language Nests [Електронний ресурс] // Northwest Territories: Education, Culture and Employment. – Режим доступу : <http://www.ece.gov.nt.ca/early-childhood-and-school-services/early-childhood/language-nests>.
9. Population by knowledge of official language, by province and territory (2011 Census) [Електронний ресурс] // Statistics Canada. – Режим доступу : <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/l01/cst01/demo15-eng.htm>.
10. Summary of Aajiiqatigiingniq: A Report on Language of Instruction. – Nunavut Department of Education, 2000. – 5 p.

Шийка Юлия. Сравнительный анализ билингвального школьного образования в Канаде (Нунавут, Северно-западные территории, Юкон). Выполнен сравнительный анализ билингвального школьного образования на трех территориях Канады – Нунавут, Юкон и Северно-западных территориях. Изучена и проанализирована научная литература, посвященная проблемам предоставления образовательных услуг языками коренного населения. Установлено, что билингвальное школьное образование способствует пониманию многокультурности, которая отображает культурное и расовое разнообразие канадского общества и помогает сберечь и поддержать культурное наследие.

Ключевые слова: билингвальное образование, учебная программа, государственный язык, иммерсия, коренное население.

Shyika Julia. The Comparative Analysis of Bilingual Education in Canada (Nunavut, Northwest Territories and Yukon). The paper analyzes bilingual education in Nunavut, Yukon and Northwest Territories. The scientific literature concerning problems of using native languages in bilingual education has been studied and analyzed. The bilingual education is proved to develop and promote the understanding of multiculturalism, reflecting the cultural and racial diversity of Canadian society, helping to preserve and enhance the cultural heritage.

Keywords: bilingual education, curriculum, official language, immersion, First Nations.

Одержано 25.05.2015